Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 3 ДЕКАБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 144 (7647). ★ Мах 3 кеп.

В. С. БЕЛОГЛАЗОВНА «РСФСР халкъа артист» яха сийлен цІи яларах дола

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Советски театральни искусство дегІайоалаеча доккхий гІулакхаш карагІдувларах «РСФСР халкъа артист» яха Сийлен цІи лойла **Белоглазов** Владимир Семеновича — Нохч-ГІалгІай АССР М. Ю. Лермонтова цІерагІча эрсий республикански драматически театра артиста.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель В. ВОРОТНИКОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва.

1988 шу 28 ноябрь.

ПОЛИТИЧЕСКИ СИСТЕМА КЕРДАЯККХАРА НАЬКЪАГІА

СССР Лакхехьарча Совета аргІана йоацача шийтталагІча сессе ший болх чакхбаьккхаб

Кхаь дийнахьа паччахьалкхен Іаьдала лакхарча органа депутаташа хьинаре, принципиально, цхьаккха ира проблема юкъе ца юташ дийцад мохк, советски общество дегІайоалаяра, социалистически демократІ, политически система реформа кІоаргьяра паькъаш.

СССР миллионаш болча гражданаша шеррача гласноста хьале массе оагІорахьара йийцай законопроекташ. Харжархой пІерагІа а цар лоІамагІа а депутташа царна юкъедихьад тоадараши тІатохараши, цул тІехьагІа уж тІанийцад. СССР законаш хинна дІаэттай уж. Уж лаьрхІа да—социалистически правови паччахьалкхе хьаяра, XIX партийни конференце решенеш практике чакхъяхара тІаберзабаь перестройка паькъагІа керда гІа боккхалга Іалащдара.

1 декабре Йоккхача Кремлевски дворице дІахо болх беш хилар цхьайттазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІаца йоаца шийтталагІа сесси. Дийнахьа 12 сахьат даьлча йолаелар Союза Советеи Къамий Советеи цхьана яь йиъгІагІа заседани. Цига дакъа лаьцар М. С. Горбачева, В. И. Воротникова, Л. Н. Зайкова, Е. К. Лигачева, В. П. Никонова, Н. И. Рыжкова, И. Н. Слюнькова, В. М. Чебрикова, Э. А. Шеварднадзе, В. В. Щербицке, А. Н. Яковлева, А. П. Бирюковас, А. В. Власова, А. И. Лукьянова, Ю. Д. Маслюкова, Г. П. Разуковске, Ю. Ф. Соловьева, Н. В. Талызина, Д. Т. Язова, О. Д. Бакланова.

Председателаа деча Союза Совета председатела **Ю. Н. Христораднова** дош лу КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, КПСС ЦК секретара, Союза Советеи законодательни предположеней Комиссе — председатела **Г. П. Разумовскена.**

Цун къамаьл чакхдаьлча СССР халкъа депутаташ харжарах дола дош дувца доладир депутаташа. Председателаа дечо цу хьакъехьа къамаьл де дош лу СССР Лакхехьарча Совета Президиума члена, ВЦСПС председатела **С. А. Шалаевна.**

Берригеш раьза а болаш тІаэц «СССР халкъа депутатий хоржамаш де оттадарахи», «СССР халкъа депутатий хоржамаш дара Центральни хоржамий Комиссе вІашагІйолларахи» дола соцамаш.

Сессе запрос кхаьчар Армянски ССР-ерча депутатий группагара Нагорно - Карабахски автономни областерчеи цунна гонахьарчеи хьалах.

Депутатий запроса жоп дала дош лу Нагорно-Карабахски автономни областерча КПСС ЦК-аи СССР Лакхехьарча Совета Президиумен винала депутата **А. И. Вольскена.**

Цу дешах бола соцам тІаэц сессе.

Дош хаддаш къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела М. С. Горбачева.

Цхьайттазлагіа хержачч СССР Лакхехьарча Совета аргІана йоаца шийтталагІа сесси дІакъоо...

СССР Лакхехьарча Совета соцам

Паччахьалкхе хьаяра даькъе политически реформа чакхъяккхара дІахо де дезарех

Паччахьалкхе хьалъяра даькъера политически реформа чакхъяккхара дІахо а де дезарех долча дешага а хьежа, Советски Социалистически Республикай Союза Лакхехьарча Совето **соцам бу:**

1. КПСС XIX Ерригсоюзни конференце решенешка хьежка перестройка кхоачашъярен кІоаргьярен, советски общественна демократизаци яра, паччахьалкхен Іаьдала лакхера органаш кердаяхара, социалистически паччахьалкхени халкъо шешийна доал дарен кІийле хиларах тарра, халкъа депутатий Советашка дизза Іаьдал хулга Іалащдара хьакъехьа КПСС ЦК-ас, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето деш дола практически гІулакхаш могадолда.

Укх сессе КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела М. С. Горбачева яьча доклада тІа мохк политически овлангара кердаккхара программа хьаллаца. СССР Лакхехьарча Совета Президиума тІадиллад цхьайттазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета полномочеш чакхъяла юхейсача юкъе политически реформа хьалхарча этапа декхараш кхоачашдарцеи цул тІехьа тІайоагІача этапашка практически де дезарашцеи дувзаденна динза даргдоаца гІулакхаш де.

2. Советийн общественни организацейн лоархІам лакхбеча, паччахьалкхен вахара ерригача сферашка демократизаци еча СССР халкъа депутаташ харжара боккха лоархІам белгал а баккха, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, союзнин автономнин республикай Лакхехьарча Советашта, халкъа депутатий моттигерча Советашта тІадуллалда хоржамех долча законодательства кІийлен тІа хоржамий кампани йолча хана, депутаталла кандидаташ оттабарца, царна регистрация ярца, кхаж тассарца, хоржамаш дарах хьахиннар къоастадарца дувзаденна деррига дешаш гуччахьа а гласно а къестадеча шоай бокъонаш къахьегама коллективаша, общественни организацеша, харжархоша йизза кхоачашъяра хиланза, даргдоаца хьалаш Іалашде. Хоржамий комиссешта шоай полномочеш кхоачашъеча хІара дийнахьа практически новкъостал де.

3. Союзни республикаша дакъа а лоацаш, СССР Лакхехьарча Совета Президиумаи СССР Министрий Советаи тІадуллалда СССР къаман - паччахьалкхен устройства тІехьатетта йиш йоаца дешаш къоастадара хьакъехьара предложенеш кІоаргта кийчъелга Іалащдар, республикай компетенци шеръяра, ССР Союзен союзни республикайн вІаши долча гІулакхашнара совйола централизаци дІаяккхара дІахо де дезарех гІулакхаш дага а кхоабаш, цу хана чухь СССР ерригача территоре тІа паччахьалкхен овлангара дешаш законодательно дІанийсдара, цхьоаГІо Іалащъяра, пІаІ йола халкъбоахама комплекс хиларах тарра, мехка экономикана кулгалдара, СССР оборона вІаштІехьъяккхара, дунен халкъашта юкъерча гІулакхашта из оттаяра, Союза юкъера лоархІам бола кхыдола дешаш къоастадара ССР Союза йола полномочеш лора а еш.

СССР Лакхехьарча Совета Президиумон законодательни предположеней палатай комиссешен ерригача союзни республикай СССР Лакхехьарча Совета депутатех балха группа вІашагІйоллийла. Іилманхошен специалисташен, экономисташа, социологаша, юристаша дакъа а лоацаш, ССР Союзен республикайн политически а социально-экономически а хьашташ кхы а диззагІа кхоачашдара, къамашта юкъера гІулакхаш гармонически вІаштІехьдахара, "беррига мохк дІахо а дегІабоалабара декхараш ма могта духхагІа теркалдара пар компетенцена доаззув оттадарах йола предложеней кийчъелга цунна тІа а дуллаш.

СССР Министрий Совета тІадиллар республикаши регионашн боахама расчета тІа йовлара хьалаш оттаделга сихле, региональни, республикански, Союза юкъера декхараш кхоачашдара пар йола таронехи кхоачашехи ма могта духхагІа пайда эцилга дага а долаш.

4. СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета, союзнин автономнин республикай Лакхехьарча Советий Президиумашта, Министрий Советашта тІадуллалда моттигерча вахара деррига дешаш къоастадеча шоай йола бокъонаш таронаш халкъа депутатий моттигерча Советашта кхоачашъяра эша кхы тІа гІулакхаш де, хьашт долча ерригача организацеша дизза дакъа а лоацаш, моттиге доал дарахи моттигерча боахамахи долча Закона проект оттаелга кхоачашде.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума тІадуллалда президиумех, халкъа депутатий моттигерча Советий председателех ханна йола положеней оттае а тІаэца а, кердача хьалашка Советий массазарча комиссеша, депутатски группаша, халкъа депутаташа, исполнительни комитеташа шоай лоІаме а инициативни а болх бара эшаш дола хьалаш хьахийлийтара тІадерзадаь гІулакхаш де.

5. СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Союза Советеи Къамий Советеи законодательни предположеней комиссешта, СССР Министрий Совета тІадиллад союзни республикаша дакъа а лоацаш, шеррача демократически кІийлен тІа интенсивни законодательни болх бе, перестройка гарантеш чІоагІъяра тІаерзаяь нормативни акташ кийчъяра къаьстта теркам тІа а бохийташ. СССР-ерча судоустройствах долча ССР Союзен союзни республикайн законодательство, СССР-ерча судахой статусах долча Закона судебно - правови реформа чакхъяккхара тІаерзаяьча кхыча законодательни акташ лардийн проекташ тІа, хІаьта иштта кхыча законий проекташ тІа а беш бола болх хьинарегІа бе. Юридически кадраш кийчъелга паччахьалкхен органашкен халкъа боахамен царех пайда эцар тоадара тІехьатетта йиш йоаца гІулакхаш де.

6. Халкъа депутатий Советашта, цар исполнительнич распорядительнин органашта, министерствашта, паччахьалкхен комитеташта, ведомствашта, кхыча паччахьалкхени общественнин органашта тІадиллад СССР Конституце тІа хувцамаш тІатохараш дарах долча Закона проект деррига халкъо ювцар гражданаша хьачуеннача цу органий компетенцга кхоачача дешай хьакъехьарча предложенешкен замечанешкен хьажа, уж кхоачашъяра гІулакхаш де.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума тІадиллад боахамен социально - культурнин дешай хьакъехьа укх сессе депутаташа йоалаяьча предложенейн замечанейн бокъонца анализ е, цар хьакъехьа йоаггІаш йола решенеш е.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ГОРБАЧЕВ.
СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль,
1988 шера 1 декабрь.

СССР Лакхехьарча Совета соцам

НАГОРНО-КАРАБАХСКИ АВТОНОМНИ ОБЛАСТЕРЧЕИ ЦУННА ГОНАХЬАРЧЕИ ХЬАЛЕХ ДЕПУТАТИЙ ГРУППО ЯЬЧА ЗАПРОСАХ

Депутатий группас яь запрос йийца а йийца, цунна жоп луш, Нагорно - Карабахски автономни областе волча КПСС ЦК а, Лакхехьарча Совета Президиума а, викало депутато А. И. Вольске аьнначунга ла а дийгІа, СССР Лакхехьарча Совето **соцам бу:**

1. Нагорно - Караба х с к и автономни областе эттача хьалахи цунна гонахьа долчохи депутата А. И. Вольске баьхоам теркаме эца.

2. СССР Лакхехьарча Совета Президиума тІадуллалда партийни, паччахьалкхен, общественни организацей викалашца цхьана белгалъяьча регионера хьал лерттІа тоадара а азербайджански армянскин къамех болча гражданий интернационал ь н и доттагІал меттаоттадара а тІехьатетта йиш йоаца гІулакхаш дувцара а Нагорно-Карабахски автономни областера хержача СССР Лакхехьарча Совета депутаташца совещани е.

3. Азербайджански ССР-ен Армански ССР-ен Лакхехьарча Советашта тІадуллалда вежарашха йолча шин республика халкъаш машареи барттайнеи дахара, советски социалистически общества вахара ерригача оагІош кердаяхара декхараш кхоачашдар духьа хьинаре къахьегара шоашкара мел доагІар де.

4. СССР Лакхехьара Совет чІоагІа кхайк Арменен Азербайджанен нъахьегамхошка уж кхеташ а сабаре а хилара, цІаши хинна халахетараши бехке белген дицдалийтара, предприятей, организацей, дешара заведеней болх лерттІа вІаштІехьбаккхара, шинна а республика территоре тІа моллагІча къамах вале а, советски халкъо деча перестройка сийлахьдоккхача гІулакха юкъе йиза бокъо а цхьатарра нийсхо а йолаш дакъа лоацар хІара гражданина хетийтар духьа беррига низ тІабахийтара чІоагІа тІа а хьехаш.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ГОРБАЧЕВ.
СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль,
1988 шера 1 декабрь.

СССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА ЗАСЕДАНИ

26 ноябре Кремле, КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. С. Горбачев председатель а волаш, СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседани хилар.

Цига дийцар цхьайттазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІана йоаца шийтталагІа сесси дІаяхьарца дувзаденна дешаш. Иийна а йийцай, мога а яьй мехка паччахьалкхен Іаьдала лакхехьарча органа ден повесткахи балха порядкахи йола предложенеш.

СССР Лакхехьарча Совета Президиумо итогаш йир деррига халкъо СССР Конституце (Керттерча Закона) хувцамехи тІатохарехи долча СССР Закона а СССР халкъа депутаташ харжарах долча СССР Закона а проекташ ювцара. Палатай законодательни предположеней комиссей цІерагІа хоам беш къамаьл дир КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата. КПСС ЦК секретара, Союза Совета законодательни предположеней Комиссе председатела Г. П. Разумовске.

Заседане белгалдаьккхар, цу лоархІамеча политически кампане хьинаре а уйла тІаяхийта а миллионаш болча советски наха дакъа лаьцалга. Законий проекташ шерра йийцар Советий сессешка, къахьегама коллективашка, общественни организацешка, паьха самодеятельни объединенешка. Хьакхьчай хьадда предложенеши замечанеши чулоаца 250 эзар совгІа откник. Проекташ ювцара керттера лостам — законопроекташ шерра хьаллоацаш хилар. Советски паха цар чу гу КПСС XIX Ерригсоюзни конференце решенеш бокъонца кхоачашхулаш йоагІалга, перестройка концепци практически кхоачашъяра. ленински кхетама хьисапе йола Советаш юха лийнъяра, социалистически правовой паччахьалкхе хьаяра лоархІаме этап.

Динка духхагІйолча откликаша чулоац конструктивни предложенеш, законопроектий цхьайолча статьяшка дола тоадараш, мехка хулаш латта демократически хувцамаш кІоаргдара дича бакъахьа хетараш. Цунца цхьана йолаш я критически замечанеш, цу документий къаьстакъаьстача положенешта дуьхьала хилар а.

СССР Лакхехьарча Совета Президиуме хьаккхьча предложенеши замечанеши вІашка а йоалаяьй, царга хьежа а хьежай кийчо яра йола депутатски комисси, палатай законодательни предположеней комиссеш.

Деррига халкъо уж ювцара итогашн законодательни предположеней комиссеша законопроекташта юкъедоаладаь тоадараши тІатохараши терхал а деш, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо лаьрхІад. СССР Конституце (Керттерча Закона) хувцамехи тІатохарехи долча СССР Закона а СССР халкъа депутаташ харжарах долча СССР Закона а проекташ СССР Лакхехьарча Совета сессе хьожаргІолаш дІачуяла.

Президиума заседане хьежаб 1988 шера 16 ноябре Эстонски ССР Лакхехьарча Совето тІанийцача актех долча дешага. Цу деша хьакъехьа ладийгІад законодательни предположеней комиссеша яьча шерача заключенега, хІаьта иштта Эстонски ССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела А. Ф. Рюйтела баьча хоамага.

Эстонски ССР Лакхехьарча Совето 16-ча ноябре тІанийцача закона цхьайола положенеши декларации СССР Конституцена вІашкайоагІаш ца хилар бахьан долаш, СССР Лакхехьарча Совето уж леладе бокъо йоацаш лаьрхІад.

Цунца цхьана экономически реформа хьатІайоагІача этапа доазонашка конституционни нормай кІийлен тІа де дезарий система а паччахьалкхен - правовой механизмаш а кийчъелга бакъахьа долаш лаьрхІад, эггара хьалха, укхаза дувцар союзни республикай политически, социально - экономически хьашташ кхоачашде ССР Союза духхьал пар шоай бокъонаш, шеръе, лорае, СССР Лакхехьарча Совета Къаман Советеи хІаъю вІашагІйоллаш йолча СССР конституционни тІахьожам лоаттабеча Комитетеи таронех да.

СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета а Къамий Совета а законодательни предположеней комиссешта тІадиллад, союзни республикаша дакъа а лоацаш, йоаггІаш йола предложенеш кийчъе а уж СССР Лакхехьарча Совета Президиум хьажийтара дІачуле а.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседане ден повесткана чудоагІа дешаш дувцаш дакъа лаьцар новкъосташа В. И. Воротникова, Л. Н. Зайкова, В. В. Щербицке, Президиума Председатела заместителаша П. Г. Гилашвиле, В. С. Астраускаса, В. С. Шевченкос, Г. С. Таразевича, Г. Паллаева, Т. Акматова, П. Хабибулаева, С. Б. Татлиева, Президиума членаша Е. Е. Соколова, С. А. Шалаева, В. И. Мироненкос, Г. В. Колбина, Р. А. Гаврилова, Латвийски ССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела А. В. Горбунова.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседане къамаьл дир М. С. Горбачева.

(ТАСС).

ДЕРРИГАЧА НИЗАШЦА, ПЕРЕСТРОЙКА НАЬКЪАШКА КЪЕСТАЕ КЪАМАШТА ЮКЪЕРЧА ГІУЛАКХАШТА ГАРМОНИЗАЦИ ЯРА ДАЬКЪЕ ЭТТА ПРОБЛЕМАШ

1988 шера 26 ноябре СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседане М. С. Горбачева даь къамаьл

Тахан СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседане вай дувц воай дуккха къамаш дахача паччахьалкхен керттерча хьаштех хьоккхалуш дола дош.

Юххьанца юкъарча порядкагІара замечанн. КПСС ЦК-с, Политбюрос даим белгалдоах, вай дахар дуккха къамаш даха паччахьалкхе йолга, Советски Союз — вай юкъара цІа долга. Революционни перестройка планаш кийчъеши кхоачашъеши, кхетаде деза вай Іалаьмате боккхача мехка дахача деррига къамий хьашташ теркалдеш ца хилча обществе эргалонаш яра тІаберзабаь болх толаме дІабахьа йиш йоацалга.

Из, новкъостий, политически акснома я. Вайна Іалаьмате эшаш да мехкарча деррига доккхача а вІамигача а халкъаша шоай оагІорахьара перестройка хьаллацар, вай воацта хьалхашка оттадаь атта доаца декхараш кхоачашдеча цар — политически а къахьегама а — хьинаре дакъа лаьцар.

ЧІоагІа лоархІаме да, новкъостий, массанахьа: центре, респбуликашка, автономни образованешка, къахьегама коллективашка — из диц ца дар. Эггара хьалха из дІадех гаьнарча, цу даькъе дуккха ха йоаццаш хиннача а вай историе урокаша. Союз дегІайоагІача карагІдаьннараш боккъонца исторически да, тахан вайна хьалхашка проблемаш латте а, из ше мо кхы йоаца образовани я. Моллагійолча цхьан этапе вайцига цу даькъе деррига даь даьннад, аьнна, лаьрхІад. Цхьабакъда, вахар хьалхашкахьа дода, цунна юкъедоагІа керда, хьахулаше интернационалисташ хила а долаш дар— общество кердача этапага ялар — тешшаме хьаллаца а кийча доаца ноахалаш. Къамашта юкъерча бувзамий проблемашта теркам тІа ца бахийтар бахьан долаш, уж проблемаш лазар дара хьисапе йийрзай, цар дІадех цІенхаштта тохкам барн йоагІаш йола решенеш тІаэцарн.

Общества дегІаяра из лостам къаьстта иштта самокритично кхетабаро лаьрхІа КПСС ЦК Пленум чакхъяккха езача оттадаьд вай, цига кІоаргта теоретически тохкам бе а общество дегІаяра хІанзарча этапа жоп луш йола цу Іалаьмате сиха хоалуши бочен йолча, ма хулла духхагІа теркам лаьрхІарн эшача наха юкъерча гІулакхий сферера корта бола политика кийчъе езаргья. Сона хетачох, вай нийса даь хІама да партегеи мехкагеи Пленумага кийчо елга дІаьаьнна, биззача боараме из кийчъелга дІадоладаь.

Вай из дара дика кІийле йолаш да. Аз ювцараш къамашта юкъера гІулакхаш дегІадоаладара тІаерзаяь XIX партийни конференце политически установкаш я. Цо аьттув лургба вайна йоккхача решенешка, бухсоццача кхаьчача, къамашта юкъера гІулакхаш дегІадоаладара кердача этапага довла. Эшаргда цу процессана юкъе центрерча а республикашкарча а партийнин паччахьалкхенн органаша, Іилман организацеша, ерригача общественносташ шерра дакъа лаьцар.

Вайна хІапз а тоъаш яц опыт, хьахиннаяц перестройка декхарашта биззача боараме жоп луш йола балха стиль. Вай Іомалуш да, новкъа долхашше Іомалуш да, цу цхьан хана воай теоретически уйлаши политически хетараши шердеш, керда подходаши методаши караерзаеш. Хила тарлу деррига хеттача тайпара чакх ца далар а, цу даькъе цу лостамагІа дар а долаш. Цхьабакъда, вай из процесс деррига зІамигача а доккхийча а халкъий вІкалаша дакъа а лоацаш.

(Йистедоалар 2-ча оагІо тІа).

М. С. ГОРБАЧЕВА даь къамаьл

(Инстедоалар. Долалур 1-ча оагІо тІа).

къамаш цхьатарра бокъо йолаш хилара ленински уйлан кІийлен тІа дегІаяра тІехьа да.

Советски общества вахара демократизаци ярца ювзаеннача Іалаьмате йоккхийча кердача таронех дувцаш, ца гуш диса йиш яц, нагахьа санна, кІаьдда аьлча, гІулакх дика кхета ца деш, хила ма боагІара бехктохкам боацаш царех пайда эцаш хилча, нйрча тІехьленаш йола цІенхаштта гІалаташ, де йиш йолга. Общество ювгІахаар сеца лаьттача хьалера арояларцеи цо ший потенциал шерьярцеи цхьана, къамашта юкъерча плане, тайп-тайпарча къамийи халкъийи викалаштта юкъе цатоам баккха гІерталга нийслу.

Новкъостий, цо дерригa хІалакде а вай перестройка кхерамеча хьале оттае а тарлу. Укхаза, Президиуме, духхьала, берригача мехка хозаш дувца вай цох лаьца. Цхьавар, хой шоана, берригача мехкага, хІаьта нштта дерригача дуненга ший саь чура, духхьал шийна хетачун мара уйла ца еш хьеж. Из хила йиш йолаш хІама дац. Перестройкана новкъарле ергйола, хІаьта цхьабарашка из яц-те доллача хІаман бехке яха уйла яйтара хьал оттийта йиш яц вай.

Цу тайпарча уйлан тІа сацар доккха гІалат хургдар. Перестроко новкъостал ду вайна общество массе оагІорахьара го, проблемаш гучаяха. Цу кІийлен тІа вай кийчъьйл Іилман политика, цун доазонашка практически болх дІабаржаш а латт. Хала да, цхьабакъда, цу новкъа гІолла дІахьалхашка даха деза, перестройкана кхьметтел зІамига а халонаш ца еш. Духхьал цо еррига проблемаш къоастае аьттув лу вайна, цу даькъе къамашта юкъерча гІулакхий сферера яраш а йолаш.

Лакхехьарча Совета Президиуме деш дола ер къамаьл дика аьттув луш да мехка берригача къахьегамхошка: коммуниташка а парте боацарашка а, ветеранашка, кагирхошка, кхалнахага, интеллигенцега — хьалхарча даькъе Іалаьмате боккха бехктохкам болаш хила, аьнна, кхайкарал дара. Из эшаш да демократехи гласностахи доалача беркатах пайда эцара, вай общество эргалоний новкъа дІахьалхашкахьа йигара, из кердача дикагІча хьалага яккхара.

Къамашта юкъера гІулакхаш яхар санна йолча бочача сфере чакхйоалача кІоаргача халкъа процесашка вай паргІата йовлийта йиш яц общественна духхьалара, перестройкана духхьале ю элементаш, хІаьта националистически нигат чудоалла экстремисташ цхьаккха дича а. ЧІоагІа хила деза вай, воаша хержа перестройка политика лорае еза.

Цу тайпара элементаш, царна моллагІа гІирс тІабувхе а, шоай бокъонца йола уйлаш дуача дувнаштен телача дешаштеи тІехьашка лочкъае гІерте а, перестройках якхаш я, цар леладечун маІан го деза. Экстремизмо къамашта юкъерча гІулакхий сфере чудоаладе гІертар халкъан йоакхонашта, болхлой класса, колхозхой, вай халкъа интеллигенце хьашташта гаьна да.

Со дІаала дезаш ва, еррига республикашкара центра адресагІа экстремисташца вай чІоагІа кІаьда да яха бехкаш доаха дукха письмош ухалга. Хьадале хІаьта, шерагІа дІайоаржаергья вай демократии гласности, цу юкъе эггара зІамагІдараш а долаш, дикагІа теркалдергда вай дерригача къамий а халкъий а хьашташ, радикальни экономически политически реформа, вай общество унахцІенагІа хилийтара наькъашкара цар проблемаш къоастаяра таронаш лохаргья вай. ТІаэца йиш йоаца маьхалеташ вайна качйохка гІертарашта ка лургьяц вай.

ХІанз лоацца ала ловра сона укхаза дийцачох, законодательни предположеней Комиссе заключенех, Эстонски ССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателе Рюйтела. Президиума членаша даьча къамаьлех сайна хетар.

Эггара хьалха аргда аз, Эстоне хиннар вай массане садуаш хІама да. Берригача мехкарча къахьегамхой садуъ Азербайджанеи Арменеи, хІаьта хІанз цхьаЙолча кхьча республикашка а хулаш латтачо. Ше цу гІулакхаша раьза ца хилар белгалдоах болхлой классо, из кхетадеш а да. Болхлой — перестройкана тІехьа ба, из кхоачашъяра а юхаерзае йиш йоацаш хилийтара а, керттера мухь шоашта дІатІаэц цар, кІирбенца хьеж уж ерригача сферашка долча хьалага.

ДІахьажал, новкъостий, нштта спха оарцагІбаьлар болхлой кооперативни боламе нийса доацараш гучадаьлча, нштта хаьдда дІадийхар цар паччахьалкхен органаш цу дешага тІехьа ца доахаш хьожалга, из лоархІаме сектор дІегІайоалаяра эша хьалаш Іалашдир, хІаьта из ерригача общества хьашташа дІа ма дехкара а дар.

ХІанз вайна хоалу нштта садуаш да болхлой вай Союзе эттача хьала. Ма дарра аьлча, вай нийсденнад цхьан республика Іаьдала эггара лакхерча органа решенеш СССР Конституцеца вІашка ца йоагІаш а цунна духьала а хилар, из да лоадам боацачарна тІагІолла а доацаш, вай Союза кхелах хьокхалуча дешашта тІагІолла. Цудухьа уж гІалат долаш а юридически низ боацаш а лархІа деза.

Укхаза политически анализ йир Эстоне Лакхехьарча Совета решенеш хьахилара юхьхьанцарча позицешта. Нов. Рюйтела вайга хьаала гІертар уж решенеш тІаэцар республике эттача белггаларча хьалагара хьадоагІаш да, аьнна. Из вай теркаме эц. Цхьабакъда, республикай кулгалхойи Лакхехьара Совети уж документаш тІаэцале массе оагІорахьара царга хьажа езаш ма ярий. Из даьдац.

ХІанз вай овланга кхаччалца тахка деза цу деша маІан, из кризис эшае таро хургйолаш, аз-ше ма ярра йоаккх цун цІи, — вай нийсача наькъ тІа хиларах, перестройка доазонашка вай Союзага низ болаш хиларах дог тийша а волаш.

Хьаэцаргья вай доалахьен дешаш санна йола аспект. Республика Лакхехьарча Совето тІаийцача тоадарашка йоах, лаьтта, цун ченаш, гонахьара фо, чуреи территориальни хиш, шельф, хьунаш, кхьйола Іалама ресурсаш духхьал Эстонски ССР доалахье я. Нштта белгалдоаккхаш да, транспортеи бувзамеи средстваш, паччахьалкхен банкаш, паччахьалкхено вІашагІъехкача торгови, коммунальни, кхьйолча предприятей имущество, керттера городской жилищни фонд, хІаьта нштта Эстонски ССР декхараш кхоачашдара эша кхьйола имущество республика доалахье я.

Из хІанз йолаш йолча Конституцех принципиально хийрадалар да. Лаьтта, цун ченаш, хиш, хьунаш дерригача советски халкъа юкъара рузкъа да, алхха паччахьалкхен доалахьенна чудоагІа уж. Дерригача халкъа лархІа езаш я производства керттера сведташ. Цигара хьадоагІаш да, масала, Россе е Казахстана лаьттан ченашка мел дар цу республикашка бахача наькха санна, ерригача кхьча республикай а рузкъа хилар. Нштта да, кхетадеш ма хиллара, Эстоне мел дар а. ХІанз уйла ергья вай, эстонски новкъосташа лаьцача наькъ тІа Российски Федераци яьлча хургдолчун. ТІаккха фу дергда — юха а Президиуме гул а денна, из Іалаьмате доккха гІалат да, яхаш, дувцаргда? Цхьабакъда, Россе цу тайпара уйлаш яц, мишта нийсденнад Эстонерча вай вежарашта хиннар яха хаттар ду.

СССР Конституце чІоагІъяь лаьтта, кхыдола Іалама ганзаш, хІаьта нштта керттера производствеш, банкаш, кхыйола имущество, халкъа юкъара доалахье я яха положенеш дерригача къамийи халкъийи хьашташа дІа ма дехкара цаІ йола халкъбоахама комплексах, низаш вІашагІтохарца цхьана кхьахьегам дІа-хьа бекъарах ког-гІортилга а яь, тІехьабиса хинна мохк вай хІанзарча боарамга баькхаб, аьнна.

Нагахьа санна вай дІахьа къастара наькъ тІа эттача, цо дегІаахара болар лаьгІдергдар, Іалаьмате доккха зенаш дергдар, из Іаткъаргдар доллача хІаманна: материальни хьал-таронна а духовни дегІаахара а. Цу тайпара никъ хийра боал перестройка леламца, экономически реформаца, общественни вахара демократизаци яра лостамца.

Экономически Іилмо а практико а къаьлга хьахьокх, йисза хозрасчет духхьал керттерча звене — социалистически товар хьадеча предприяте мара хила йиш йоацалга. Республикански хозрасчета система духхьал цу чІоагІача ларда тІа мара латта йиш яц. Из ца хуле, хозрасчет хургьяц кхьча боарамашка а, цу даькъе регионални а республикански а. Укхаза керттердар го деза — болхлой класса, къахьегамхой хьашташ, демократизаце перспективаш. Экономически реформага гІолла дерригa халкъ самоуправленега дуг вай, цо хьаду Москве е Таллине я, аьнна, бебашха доацаш, республика е моллагІойола министерства доалахье хила йиш йоаца предприятеш шоай лоІаме хилара хьалаш. Юха а кердадоаккх аз, из дерригача халкъан юкъара а хьалхарча даькъе къахьегама коллективо доал ду а рузкъа да.

Цхьаьхха дош. ВІалла уйла е йиш йолаш хІама дий машиннаькъаш, авиационни транспорт, электроэнергетика, мехкдаьтта а газа а системаш, еза-йоккха металлургически машиностроительни производство дІа-юха екъалга? Из-м экономически нийса ца хиларал совгІа, практически хьаде йиш йолаш хІама а дац. ХІаьта яргача, кхачан, агропромышленни комплекса цхьадолча доакъой, мотгиерча транспортеи торговлеи, медицински учрежденей, школай, общественни кхачан дешаш, вайна массанена хеташ ма хиллара, республикай, кхьметтел областий, городий, районий кара хила деза. Дувцар наьха хьашташка хьожаш болча Іалаьмате боккхача боахамах да.

Эстонски новкъосташа вайга хьахойт, цу тайпара решенеш тІаэца уж тохабалийтар цхьайолча центральни ведомстваша Іаламца нодательни предположеней Комиссе заключенех, Эстонски ССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателе Рюйтела. Президиума членаша даьча къамаьлех сайна хетар.

Эггара хьалха аргда аз, Эстоне хиннар вай массане садуаш хІама да. Берригача мехкарча къахьегамхой садуъ Азербайджанеи Арменеи, хІаьта хІанз цхьаЙолча кхьча республикашка а хулаш латтачо. Ше цу гІулакхаша раьза ца хилар белгалдоах болхлой классо, из кхетадеш а да. Болхлой — перестройкана тІехьа ба, из кхоачашъяра а юхаерзае йиш йоацаш хилийтара а, керттера мухь шоашта дІатІаэц цар, кІирбенца хьеж уж ерригача сферашка долча хьалага.

ДІахьажал, новкъостий, нштта спха оарцагІбаьлар болхлой кооперативни боламе нийса доацараш гучадаьлча, нштта хаьдда дІадийхар цар паччахьалкхен органаш цу дешага тІехьа ца доахаш хьожалга, из лоархІаме сектор дІегІайоалаяра эша хьалаш Іалашдир, хІаьта из ерригача общества хьашташа дІа ма дехкара а дар.

ХІанз вайна хоалу нштта садуаш да болхлой вай Союзе эттача хьала. Ма дарра аьлча, вай нийсденнад цхьан республика Іаьдала эггара лакхерча органа решенеш СССР Конституцеца вІашка ца йоагІаш а цунна духьала а хилар, из да лоадам боацачарна тІагІолла а доацаш, вай Союза кхелах хьокхалуча дешашта тІагІолла. Цудухьа уж гІалат долаш а юридически низ боацаш а лархІа деза.

Укхаза политически анализ йир Эстоне Лакхехьарча Совета решенеш хьахилара юхьхьанцарча позицешта. Нов. Рюйтела вайга хьаала гІертар уж решенеш тІаэцар республике эттача белггаларча хьалагара хьадоагІаш да, аьнна. Из вай теркаме эц. Цхьабакъда, республикай кулгалхойи Лакхехьара Совети уж документаш тІаэцале массе оагІорахьара царга хьажа езаш ма ярий. Из даьдац.

ХІанз вай овланга кхаччалца тахка деза цу деша маІан, из кризис эшае таро хургйолаш, аз-ше ма ярра йоаккх цун цІи, — вай нийсача наькъ тІа хиларах, перестройка доазонашка вай Союзага низ болаш хиларах дог тийша а волаш.

Хьаэцаргья вай доалахьен дешаш санна йола аспект. Республика Лакхехьарча Совето тІаийцача тоадарашка йоах, лаьтта, цун ченаш, гонахьара фо, чуреи территориальни хиш, шельф, хьунаш, кхьйола Іалама ресурсаш духхьал Эстонски ССР доалахье я. Нштта белгалдоаккхаш да, транспортеи бувзамеи средстваш, паччахьалкхен банкаш, паччахьалкхено вІашагІъехкача торгови, коммунальни, кхьйолча предприятей имущество, керттера городской жилищни фонд, хІаьта нштта Эстонски ССР декхараш кхоачашдара эша кхьйола имущество республика доалахье я.

Из хІанз йолаш йолча Конституцех принципиально хийрадалар да. Лаьтта, цун ченаш, хиш, хьунаш дерригача советски халкъа юкъара рузкъа да, алхха паччахьалкхен доалахьенна чудоагІа уж. Дерригача халкъа лархІа езаш я производства керттера сведташ. Цигара хьадоагІаш да, масала, Россе е Казахстана лаьттан ченашка мел дар цу республикашка бахача наькха санна, ерригача кхьча республикай а рузкъа хилар. Нштта да, кхетадеш ма хиллара, Эстоне мел дар а. ХІанз уйла ергья вай, эстонски новкъосташа лаьцача наькъ тІа Российски Федераци яьлча хургдолчун. ТІаккха фу дергда — юха а Президиуме гул а денна, из Іалаьмате доккха гІалат да, яхаш, дувцаргда? Цхьабакъда, Россе цу тайпара уйлаш цхьаккха эхь ца хеташ деш дола гІулакхаш долга. Вай кхетаду цу тайпарча факташа уж эгІазбигар, уж кхьчахьа а йолаш я. Эколог дешаш цхьатарра дагадоахк вайна, хІаьта вай цхьана болх бе а беза.

Лаьттен цун ченаш къаьст-къаьстача республикай доалахьа дІаялар — из да цхьайолча хана уникальни Іалама ресурсех пайда эца духхьал цар шоай бокъо хилар, вахара боараме цхьанна хІамо бакъъеш йоацача дефференциацега дугаргда по вай. Цхьабакъда, края а областо а, цул совгІа автономни образованешеи союзни республикашеи производительни низаш дегІадоаладара планаш цар шоаш а хьинаре дакъа лоацаш, кийчъе еза яха дош оттадар нийса доагІаш да. Из, сона хетачох, Іалаьмате чІоагІа эшаш да, цига доагІар де а деза.

Сона хетачох, эшаш я республикана, областа молагІча рангах йолча предприятеца бувзам оттабе таро лу керттерча даькъе экономически яр а йолаш, правовой, паччахьалкхен механизм. ХІанз а цу хьакъехьа кхеталуш жоп дац, хІаьта эстонски новкъостий сихбеннаб, оалаш ма хиллара, вайна сюрприз ялий цар.

Къаьстта садуаш да тахан дувцаш долча документаша доалахьен кхьча тайпаша цхьана частни яр а хила йиш я, яхалга. Доалахьен плюрализм вай кхетаю социалистически формаш дуккхача тайпара хилар санна, цо аьттув лу хІара болхлочун иниициатива биззача боараме дегІайоалае, материальни духовни беркат хьакхоллача къахьегамхошка реальни дакъа лацийта. Экономически отношенешта перестройка яр вай системе, социалистически доалахьен тайп-тайпарча формашка чуйоагІаш йола потенциал гучаяккхара тІаерзаяь я. Цхьабакъда, частни доалахье — из, ховш ма хиллара, саго саг воацавара кІийле я, духхьал из даяккхара а дерригa халкъа доалахьа дІадалара а хиннай вай революци. Из меттаоттае гІертилга, юхатІехьашка довлар санна да, из Іалаьмате гІалат дола решени а я.

Вай дувцача дешаша бокъо лу вайна хьахьегам территориальни хьисапе бекъача, экономически интеграце процессаш кІоаргъеча лерраргІа гІулакхаш чакхдоахаш хиланза даргдац, аьнна, ала. Экономически даьлъе кхьчарех дІакъаьста хила гІертарах геттара доккха зе даргдар. Хьадувла, цунга хьожаргда вай Эстоне масалца, эстонски новкъосташа шоаш из хьалхадаьккха долаш хІаьта а. Республикана доккхий хІамаш карагІдаьннад, эстонцашта къахьега хов, вай из дуккхаза белгал а даьхад. Отраслашта юкъерча баланса даннешка диллача, Эстонера дІакхухь 79 отрасла продукци, хІаьта цига хьатІакхухь 99 отрасла продукци. ДІадахача шера дІакхихьа а хьатІакхихьа а продукци, хІанзарча маьхашка диллача, 5,5 млрд. сома маьха хилар.

Нштта я йоккха йоацача цу республика вІаши диларча даьвзамий масштабаш. Объективиш бахьанех — Іалама а исторически а дарех — цун экономика тийша я мехкдаьтта продукташ, Іаьржа а бесаш дола а металл, дуккхача тайпара машинаш а оборудованаш а, химически продукташ хьатІакхахьарах. Из ца хилча лерттІа болх бе йиш йолаш дац шоайла вІаши дувзаденна дола хьалкъа боахама доакъош, республике хьатІакхухьарел духхагІа дІакхухьараш даде а. Цунца цхьана дицде йиш яц дунен тІа латтача маьхел кІезигагІа мах телаш Эстонега бийдала ресурсаш кхоачалга, хІаьта из еррига продукци дунен тІа нйю чІоагІа валюта а телаш.

Из дерригa аз дувцаш цхьаннех бехк баккха а цунна Іоттар е а гІерташ. Цу кІийлен тІа лелаеш я вай еррига чура товарооборот, цу тайпарча хьал тІа я еррига кхьйола республикашка. Вай массанена а цу даькъе гІулакхаш нштта латт хайча пайдане да.

Республике хьатІакхухьача а цигара дІакхухьача а продукце хьагойт къахьегам территориальни хьисапе бийкъа хилар. Эстоне кхьча республикашка дІакхухьийт яйгача а электротехнически а промышленноста хІамаш, кондитерски хІамаш, чкъаьрий а чкъаьрий консерваш а, культурно-бытовой гІулакхашта эша товараш. Цунца цхьана республике хьакхухь дерригa дуаш мел дола хІана дац, аьнна, шекар, генарий даьтта, дуккха бабцадааРаш, сом.

Эстоне дуккагІча даькъе арахец кийча продукташ, цар лу йоккхагІа рентабельность. Яйгача промышленносто 23 процент дІалоац республике, из дегІакхувлара даим а кІезига йоаца средстваш дІаахийтай, цу даькъе центро а ухийташ. ХІаьта из традицеш, опыт, говза кадраш йолча доагІаш деш хІама а да. Кхьча дешашца аьлча, исторически хьахиннад къахьегам нштта бекъалга, хІаьта Союз хьаштдолаш я цу даькъе йолаш йолча таронех пайда эца. Хьажал, мишта керкалъю уж. Эстоне яйгача промышленноста реконструкци еча хана дуккагІа хьежайора импортни оборудовани, хІаьта хІанз цига из я 50 процент, Союза кхьча территоре тІа — 37 процент.

Хаоттама хьалашка а опытага а диллача Эстоне юрта боахама хьайбай продукци яккхара специализаци яр нийса лархІа доагІаш да. Республикана саШна, Союзана а пайдане да из. Укхаза доккхий хІамаш карагІдаьннад, дуккхача хьокхамашка диллача шоайла дикагІа кхьі дац, аьнна, ала а йиш йолаш. Цунца цхьана республикана эшачох 43 процент ялат кхьчахьара хьатІакхухьаш да. ХІаьта укх шера хатар хиннад Эстоне — дукха догІаш дийлхад, ялат хІалак хиннад, чу ца эцаш геттара дукха дисад из, нагахьа санна хьалхагІа миллиони ши біаь эзар тоин ялат чудахьаш хиннадале, чуденар 600 эзар тонн мара дац. Цудухьа хІанз Союз йоагІа новкъостала — нийса а йоагІа, хатар тІакхаьчача ший нах бита йиш йий гІо ца деш. Иштта гІо ду ялат ца хьувкъар бахьанце халача хьал тІа нийсъеннача Российски Федераце цхьайолча областашта а.

Укх тІеххьарча 20 шера юртбоахама лаьттай 100 гектара лоархІаш Эстоне общественни юртбоахама производствана хІара шера хьежаяьй 13,2 эзар сом капитальни вложенеш — мохк бІарча хьайийача хьежаяьчул 2,8-зза дукхагІа. Бакъда, из пайда хьа а боалаш даь хІама да, из да къахьегам бекъара масал, цо йиш хулийт Іалама даннеш, исторически специализаци, дегІаахара боарам, опыт геркал а еш, хІара республике даккха йиш мел яр даккха.

Керттерча фондашца Іалашбарга диллача Эстоне юрта боахам хьалхарча цхьан моттиге ба, аз-м аргдар, эстонски новкъосташа уйла е еза фондех хьадоалар доккхагІа хилийтара. Укхаза уйла е а болх бе а хІамаш долаш да.

ХІана дувц аз цу дерригнех? Цхьа хІама дага долаш, новкъостий. Вайбар цхьа дезал ба, вай юкъара ціа да, хІаьта дуккха хІамаш карагІдаьннад вайна цхьана долхаш. Из хІанз цхьаболчар хьоахадац, приняц, мишта нийсденнад Эстонерча вай вежарашта хиннар яха хаттар ду.

СССР Конституце чІоагІъяь лаьтта, кхыдола Іалама ганзаш, хІаьта нштта керттера производствеш, банкаш, кхыйола имущество, халкъа юкъара доалахье я яха положенеш дерригача къамийи халкъийи хьашташа дІа ма дехкара цаІ йола халкъбоахама комплексах, низаш вІашагІтохарца цхьана кхьахьегам дІа-хьа бекъарах ког-гІортилга а яь, тІехьабиса хинна мохк вай хІанзарча боарамга баькхаб, аьнна.

Нагахьа санна вай дІахьа къастара наькъ тІа эттача, цо дегІаахара болар лаьгІдергдар, Іалаьмате доккха зенаш дергдар, из Іаткъаргдар доллача хІаманна: материальни хьал-таронна а духовни дегІаахара а. Цу тайпара никъ хийра боал перестройка леламца, экономически реформаца, общественни вахара демократизаци яра лостамца.

Экономически Іилмо а практико а къаьлга хьахьокх, йисза хозрасчет духхьал керттерча звене — социалистически товар хьадеча предприяте мара хила йиш йоацалга. Республикански хозрасчета система духхьал цу чІоагІача ларда тІа мара латта йиш яц. Из ца хуле, хозрасчет хургьяц кхьча боарамашка а, цу даькъе регионални а республикански а. Укхаза керттердар го деза — болхлой класса, къахьегамхой хьашташ, демократизаце перспективаш. Экономически реформага гІолла дерригa халкъ самоуправленега дуг вай, цо хьаду Москве е Таллине я, аьнна, бебашха доацаш, республика е моллагІойола министерства доалахье хила йиш йоаца предприятеш шоай лоІаме хилара хьалаш. Юха а кердадоаккх аз, из дерригача халкъан юкъара а хьалхарча даькъе къахьегама коллективо доал ду а рузкъа да.

Цхьаьхха дош. ВІалла уйла е йиш йолаш хІама дий машиннаькъаш, авиационни транспорт, электроэнергетика, мехкдаьтта а газа а системаш, еза-йоккха металлургически машиностроительни производство дІа-юха екъалга? Из-м экономически нийса ца хиларал совгІа, практически хьаде йиш йолаш хІама а дац. ХІаьта яргача, кхачан, агропромышленни комплекса цхьадолча доакъой, мотгиерча транспортеи торговлеи, медицински учрежденей, школай, общественни кхачан дешаш, вайна массанена хеташ ма хиллара, республикай, кхьметтел областий, городий, районий кара хила деза. Дувцар наьха хьашташка хьожаш болча Іалаьмате боккхача боахамах да.

Эстонски новкъосташа вайга хьахойт, цу тайпара решенеш тІаэца уж тохабалийтар цхьайолча центральни ведомстваша Іаламца шера предприяте луш бола пайда 4 миллиони 200 эзари сом хургба.

СУРТА ТІА: Венгерски оагІоно монтаж яь йола керда оборудовани оттаяьча цхьан участке.

В. БУДАНА сурт.

ТАСС фотохроника.

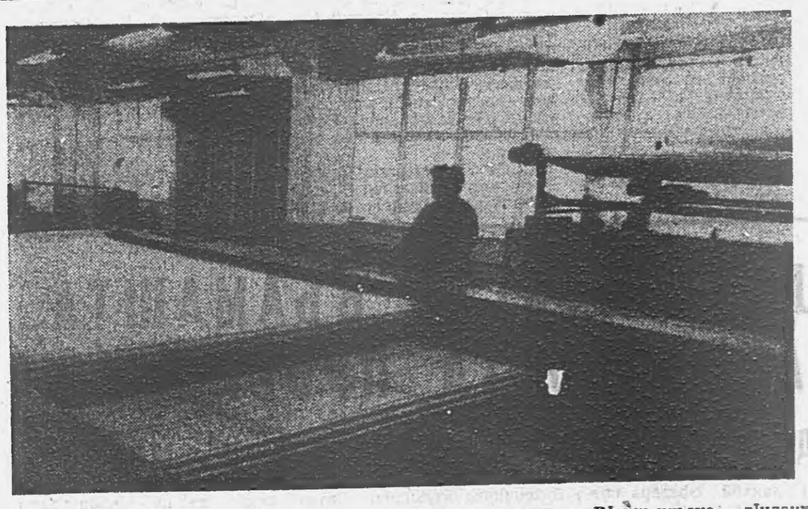

Июле Москве хьаяьй «Совентекстиль» яха советско-венгерски предприяти. Из хьаеш, хьалхагІа бониха кийчон болх баьб. Венгерски оагІоно оттальча поточни линена лаьрхІа йоккха паргІата помещени кийчйир, предприяти хьаеш шинна а оагІоно юкъе хьош дола дакъа лаьрхІар.

Из предприяти хургья керттерча даькъе текстильни трикотажни промышленносте химволокно хьаеча хана хьахулаш йолча бийдала отходех яь материалаш арахецаш. Уж шерра лелаеш я трубопроводаш йохкача. Маьха дарегІа а чІоагІа а йолча цу материалех дика кІийле хул мехка къулбаседен районашка наькъаш дохкача, царех пайда эца йиш я гражданскии промышленни гІирсаш хьалдеча утеплителех санна, дренажни балхаш деча.

ВІаши цхьана гІулакхаш леладар шинна а оагІонна пайдана да. ХьатІадоагІача шера предприяте луш бола пайда 4 миллиони 200 эзари сом хургба.

СУРТА ТІА: Венгерски оагІоно монтаж яь йола керда оборудовани оттаяьча цхьан участке.

В. БУДАНА сурт.

ТАСС фотохроника.

ТЕХНИКА—КИЙЧОН МУГІАРЕ

ТАРОНАШ ЛЕДАРА ЯЛЕ А...

Дукха нах бар Урус-Мартановски районни агропромышленни объединене техническа тІахьожама вола керттера инженер Толгаев Адам вагІача кабинете. Уж баьхкабар тайп-тайпарча боахамашкара, тракторно-кхаш леладеча бригадашкара. Бар царна юкъе кооперативий доакъошхой а арендатораш а. Массане дена гІулакх цаІ дар: юртбоахама техника сихха тоаяра новкъостал эш.

Балха кердача хьалаша сомадаьккхад наьха хьинар. ХІаьта шоашта дІакхоачаргдар бухсоццаш хьахулачох, хІаман хьурмат деи материальни ресурсашта кхомбеи харах, техника тешаме хиларах тийша долча кхетадаро айбаьб цар бехктохкам. Хьалха санна хІама бе-башха доацаш, гІулакх ши-шегІа дІадерзарга хьежаш багІаш уж. Лоацца аьлча, бокхача хьувкъамга долха наькъаш лех наха.

— Укх Іай тоае езаш районе пхи біаь гаргга трактор, біаь совгІа комбайн, дукха тІехьатосса инвентарь я, — аьлар Толгаев Адама. — Из еррига техника 23 февраль хьатІакхачале кийчон мугІаре дІаоттае дош деннад оаха. Цу хьакъехьара балхаш дика дІадоладеннад.

Адама яхар бакъдолга кхетадир оаха «Гехинский» совхоза механически мастерске нийсделча. Механизаторий сапаргІатдоаккхаш хьалаш дар укхаза. Помещене чу йІайха а лостам болаш а яр. Болх чакхбаьлча кулг-юхь дилла йиш я, йолаш я салоІа моттиг а. Еза оатхалаш кулгашца хьалъийеш пиз тІаахийта безац, из гІулакх деш лаьрххІа механизмаш я.

Карарча шера хьувкъам чуэцалга чІоагІа тІехьадаьннад боахаме. Цунца дувзаденна техника кхашка дукхагайна яле а, ремонт елга шерра дІадода совхозе. ХІанзале капитальни ремонт а яь, араньккхай ялх трактор, комбайн, шиъ автомобиль, дукха тІехьатосса инвентарь. Тоаяь йистеяха дукха хІама ца эшаш кхы а ялх трактор латт мастерске.

Дика вІаштІехьдаьккхад укхаза хувцача оатхалий учет елга. Совлен ха ца йоаеш болх бе йиш йолаш ба ремонтникашн механизаторашн. Ший пхи пІелг санна йовз техника «къайленаш» моториста Носаев Имрана, цун новкъосташта слесара Дельмаев Сайд-Іалена, ялхлагІча разряда токара Багаев Ильяса. Из е вож оатхал тоъац яхаш Іокадаш ха а ца йоаеш, меттаоттае йиш яр цу сахьате тоаю цар, хувц.

Эсала яц ремонтни база «Горец» яхача совхозе а. Цар хьокхамаш техницийн дараш санна да. Кхехкаш да балхаш мехмастерске, хІарапар ши-ший балхах чуеннав. Техникана ремонт еча хьинаре дакъа лоац трактористашеи комбайнерашеи. Царна ловш дар теркал ду ремонтникаша.

— Иштта хила а деза из-м, — йоах укхазарча заведующе Мунаев Султана. — Трактора, комбайна е автомобила хинна «лазар» из лоаллаш волчул дикагІа цхьаннена а ховргдац. Цул совгІа, тІехьагІа сов къамаьлаш делга а дІа-хьа бехкаш доахалга а лаьгІденнад.

Шийца мастерске болх беча наьха цІераш йоах Султана. Уж ба токарь Ибрагимов Ваха, аьшка пхьар Сааев Хасмухьмад, слесарь-аккумуляторщик Удаев Ваха, электрик Яхьяев Тапа, слесарь-механик Тарсаев Зайпула, моторист Бахаев Шаму. Царех дукхагІбараш йоккха опыт йолаш, дуккхача шерашка механизатора болх баьнах ба. ХІаьта укхазара кулгалхо Мунаев ше институт яьккха говза специалист ва.

Цхьабакъда, массанахьа дац районе цу тайпара хьалаш. Цхьаккха тайпара мехмастерскеш яц «Урус-Мартановский», «Солнечный», «Труд» совхозашка. Цигарча механизатораша болх ара бу, е еррига тоае езаш йола техника районни ремонтно-техническа предприяте дІахьожаю. Дика ховш ма дий мишта «дог лазаш» тоаю цига тракторанн комбайнаш. Доккха хІама да техника ший боларца совхозе юхакхоаче а.

— Ремонт яьй аьнна цІайоалаяь техника кастта еха іоІотт, — яхаш, леткъ механизаторашн. — Мел рузкъа доаду боахамо эехьа, цхьаккха пайда боацаш.

Мехмастерскеш хьалъе рузкъа дац яхаш Іобелх цу совхозий кулгалхой. Цхьабакъда, из иштта хилара шек воаккхаш дар «Урус-Мартановский» совхозе тхона дайна сурт. Ворхі цу хьалха укхаза хьалъе йолаяьяр 840 эзар сома маьха йола мехмастерски. Кхо біаь эзар сом дІадахийта пенаш хьалъоттадир, бакъда, цул тІехьагІа кхы саг юхевахавац цу объекта. ДогІо, лаьво ший гІулакх даьд укхаза: пенаш херца доладеннад. Иштта боккха пайда баргболча хІамах доккха зе а даь, таккхалча багІа совхозе нулгалхой.

Низ болаш организаци яр хьалха моттигера ремонтно-технически предприяти. Цига духхьал МТЗ маркех йола трактораш мара тоаяцар. Царна эша оатхалаш а шортта Іоаяьяр укхаза. Районерча боахамашта меттел, еррига республикана а накъайоалар Урус-Мартановски РТП. Цхьабакъда, республика Госагропрома приказагІа цун профиль хийцай — еррига маркех йола трактораш тоае езаш я из. Мишта дергда из, нагахьа санна предприяте материальни база хьалха ше хинар яле. Из дош нІоаргга тахка деза аьнна хет цу хьакъехьа бехктохкаме йолча органаша.

Халонаш кІезига еце а, техникана ремонт еш ба урус-мартановцаш. Таханарчоа тоаяь яьннай 28 трактор, 2 комбайн, 4 автомобиль, 20 процент тІехьатосса инвентарь. Уж цифраш плановичарел лохагІа яц. Цхьабакъда, бе безаш дукха болх ба. Из во е дика барга хьежжа хургба хьатІадоагІача шера хьувкъам.

М. МУРАТОВ.

Конференцегара конференцега

ДЕРРИГА ХЬИНАР—ДЕКХАРАШ КХОАЧАШДАРА

Парте XXVII съезда решенеш кхоачашъеш цхьадола толамаш даьхад района къахьегамхоша а. Шийтлагiа пятилетка хьалхарча шера товарни продукци арахецара план промышленни предприятеша кхоачашйир 104 процент, хIаьта из маьхалъяккхара яр — 102 процент. 1985 шера хиннечул къахьегама овсарле 5 процент лакхъелар, хIаьта алапи — кхо процент. Цу тайпара, къахьегама овсарле алапел ланхагiа лаьттар.

Кхы кIезигагiа дацар гIишлош еча организацей коллективаша даьха толамаш а.

Цо догдоахийтар тIехьа тIадоагIача шерашка а ишта дIахо гIоргхиларга. Бакъда, 1987 шера промышленни продукци маьхалъяккхара план 96 процент мара кхоачашйинзар, 1,5 миллион сом гаргга мах бола продукци дIа ца луш йисар.

Кхы а вогIа болх бир, гIишлонхоша. Планех лоархIабанзар торговле а бахача наха бытовой гIулакх деча сфера а къахьегамхой.

Уж доакъош тIехьадисара бахьан дар тIахьожам мел бар, партийни организацеша, къахьегама коллективаша бехктокхаме болчаргара доагIар шоай ханнахьа хьа ца дехар. Хlаьта, дукккханеш маганзар доал дара экономически методаш йовза, паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча Законо дIадехача тайпара балха стиль хувца, балха баргал етта механизм дIаяккха.

Мехка политически системе а экономика даькъе а хулаш латтача реформа къахьегамхой материальнии культурни хьал тоадара дош оттаду. Укх шера КПСС райкома бюрос чIоагIийир 1988—1990 шерашка бахача наха эша товараш дукхагIа арахецара, царна дикагIа гIулакхаш дара торговли шеръяра мероприятеш. Уж кхоачашъе дIайолаяй Сунженски кхачан комбината, консервни завода рудах йоаца гIишлон материалаш еча Карабулакски завода коллективаша, кхычар.

Бакъда, цу хьакъехьа ер ма дий аьнна, хIама даьдац Сунженски АТП, жилищно-коммунальни боахама управлене кулгалхоша, хIаьта партийни организацеша царгара доагIар хьа а дехац.

Укх шера баьча балха итогаша хьахьоьх района экономикера гIулакхаш дика ца хилар. Продукци яккхара дIаяха кхаь квартала план 92 процент мара кхоачашйинзар, дIа ца луш тIайнсар 2,5 миллион сома маьха продукци. Къаьстта тIехьайнсар химически реагентий, аьшкбетона изделей, Ассински консервни заводаш.

Бакъда, хозрасчетеи самофинансированеи хьалашка производственни потенциалах дукхагIа пайда а эцаш, дикагIйолча техника кIийлен тIа къахьегама овсарле лаккхъе гIерт района промышленни, торговлен, бытовой сфера предприятеш. Пятилеткаш дIаяхача ах хана промышленни предприятешка Iилма - технически гIулакхаш дар бахьан долаш 100 эзар сома экономически пайда бир, прогрессивни технологеш юкъейоалаю, оборудованн эргаяькхча тоаю, технологически процессашта механизаци ю. Уж гIулакхаш къаьстта дика ду химреагентийн рудах йоацача гIишлон материалийн Карабулакски заводаша, коачъяьча газа Къулбаседа конторас, «Октябрьнефть» НГДУ 4-ча цехо, кхычар. Ишта хIамаш даьдале а, КПСС райкомо, юхьхьанцарча партийни организацеша Iилманеи техниканеи карагIдаьннараш юкъедоаладара даькъе перспектива йоацаш, комплексни боацаш бу болх. Хlаьта, къахьегама коллективаш советий заседанешка массанахьа а йиц планашн договорни декхараши кхоачашдарах администрацеша отчеташ.

Перестройка хIанзарча этапа дика белгало я демократизацес вахара еррига оагIонаш чулацар. Из къаьстта гучайоал боахамий кулгалхой хоржача, халкъа боахама дерригача доакъошка кулгалдара партийнии советскии органаша беча балха стиль а методаш а эргаяьха тоаеча.

Парте документаш тIа белгалдаькха ма хиллара, звеньевойш, бригадираш, кулгалхой хоржача уж йоккха балха говзал, организационни хьисап долаш хилара, царех къахьегама коллективаш-та хеташ долчоа боккха теркам тIабохийт. Нестеровски консервни заводе, Сунженски АТП юхахержар хьалха хинна кулгалхой, хIаьта аьшкбетонни Карабулакски завода директоралла хержар цу завода керттера инженер С. А. Мальсагов.

Районе ира латт нах чубаха цIеноши соцкультбыта объекташи хьалъяра гIулакх. Шу чакхдала юхейисача хаца хьалъяь а яькхха, болх бе йолаялийта еза 60 менги бола терапевтически корпус, 36000 квадратни метр хула нах чубаха цIенош. Царел совгIа, наха шоашта хьаллаь даккха деза 30 эзар гаргга цIа. Нах чубаха цIеноши соцкультбыта объекташи еригаш а хIана яц, аьнна, хьалъе еза боахамашта юкъерча ПМК-ас. Хlаьта цо болх во бу. Бахача наха тоъац цIеношн хьалдара эша материалаш. Цу бахьанех лаькхе ювца гIишлош хьалъяр ца яла мег, районе кирпишкаш, шлакоблокаш, бетон, маркхал бу кооперативаш яьхка яле а. Райисполкомо царна новкъостал дарал совгIа, царгара хьадеха деза уж материалаш хьаелга тIехьа ца тетталга.

Хиланза даргдоаца социально - бытовой хьалаш ца хилча производстве хьинаре болх бе а общественни вахара юкъе даькъа лаца а фу безам хурга колхозхочун, болхлочун? Цудухьа парте райкома массаза а теркаме лоаттаду баха нах фусамашца Iалашбара, медицински гIулакх дара, образованеи культуран дешаш. Цхьабакъда, цхьаболча кулгалхошеи партийни организацешеи шоллагIча аргIанара декхараш лерхI царех. Иштта хет уж Кирова цIерагIчеи «Восход» яхачеи колхозашка, «Западная» яхача птицефабрике, РайПО.

Перестройка хIара кулгалхочун, хIара коммуниста, хIара советски сага дулхахцIех дола из гIулакх кхоачашде деза вахара массе даькъе.

Укх тIехьарча хана парте ира оттадаьд баха нах, кхачан продукташца бизза Iалашбара декхар. Из эггара хьалха доагIа агропромышленни комплекса къахьегамхошта. Цу даькъе районни партийни организацеи кулгал а деш, колхозашкеи совхозашкеи гIулакхаш тоадеш цхьабола болх баьб.

Конференцега кхоачача юкъа района агропромышленни комплексага дIаяхийтай 14 миллион сом капитальни вложенеш. Из хьалхарча пятилетка цу хана яхийтарел дукхагIа я. Дукхагiа хиннай колхозийн совхозийн энергетически потенциал, лакхдаьд юрта боахама продукце закупочни маьхаш, тоаьлй АПК доал дара система, лакхъеннай производства рентабельность, лакхлу юрта боахаме къахьегача наха балхах доагIар, цар кхыйола доходаш.

Кхачан программа кхоачашъеча цхьадола толамаш даьхад. Пятилетка шин шеран итт беттан, цхьайттлагIча пятилетка цу ханаца нийсйича, юрта боахама продукци 5 процент дукхагIа яьккхай. Из де карагIдаьлар «Сунжа» яхача АПО колхозаштеи совхозаштеи хаоттамаклиматически хьалаш хала хинна доллаше. Пятилетка кхаь шера ялат даккхара план 100 процент, тха даккхара — 112 процент, фуаш гулдара — 130 процент кхоачашъяьй. ЦхьайттлагIча пятилетке хиннечул дукхагIа дехкад паччахьалкхенга дулх, шура, сом, генараш, кхыйола продукци. Лакхъеннай къахьегама овсарле, лохденнад юрта боахама продукци яккхара боахама продукци. Из эггара хьалха доагIа агропромышленни комплекса къахьегамхошта. Цу даькъе районни партийни организацеи кулгал а деш, колхозашкеи совхозашкеи гIулакхаш тоадеш цхьабола болх баьб.

Конференцега кхоачача юкъа района агропромышленни комплексага дIаяхийтай 14 миллион сом капитальни вложенеш. Из хьалхарча пятилетка цу хана яхийтарел дукхагIа я. Дукхагiа хиннай колхозийн совхозийн энергетически потенциал, лакхдаьд юрта боахама продукце закупочни маьхаш, тоаьлй АПК доал дара система, лакхъеннай производства рентабельность, лакхлу юрта боахаме къахьегача наха балхах доагIар, цар кхыйола доходаш.

Кхачан программа кхоачашъеча цхьадола толамаш даьхад. Пятилетка шин шеран итт беттан, цхьайттлагIча пятилетка цу ханаца нийсйича, юрта боахама продукци 5 процент дукхагIа яьккхай. Из де карагIдаьлар «Сунжа» яхача АПО колхозаштеи совхозаштеи хаоттамаклиматически хьалаш хала хинна доллаше. Пятилетка кхаь шера ялат даккхара план 100 процент, тха даккхара — 112 процент, фуаш гулдара — 130 процент кхоачашъяьй. ЦхьайттлагIча пятилетке хиннечул дукхагIа дехкад паччахьалкхенга дулх, шура, сом, генараш, кхыйола продукци. Лакхъеннай къахьегама овсарле, лохденнад юрта боахама продукци яккхара боахама продукци. Из эггара хьалха доагIа Кирова цIерагIчеи «Восход» яхачеи колхозашка, «Западная» яхача птицефабрике, РайПО.

Перестройка хIара кулгалхочун, хIара коммуниста, хIара советски сага дулхахцIех дола из гIулакх кхоачашде деза вахара массе даькъе.

Укх тIехьарча хана парте ира оттадаьд баха нах, кхачан продукташца бизза Iалашбара декхар